NEMZETKÖZI FÓRUMOK ÁLLÁSFOGLALÁSAI

A) GAZDASÁGI, SZOCIÁLIS ÉS KULTURÁLIS JOGOKAT ÉRINTŐ EGYÉNI PANASZOK

Az emberi jogok kutatásában és oktatásában szokás különbséget tenni az emberi jogok különféle generációi között. A polgári és politikai jogok, valamint a gazdasági, szociális és kulturális jogok biztosítását célzó tételes nemzetközi szerződéses joganyag univerzális és európai regionális szinten is külön szerződésben jeleníti meg az egyiket (a polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya, illetőleg az európai emberi jogi egyezmény) és a másikat (a gazdasági, szociális jogok nemzetközi egyezségokmánya, illetőleg az európai szociális karta). Valójában az elkülönülés sem a nemzetközi szerződések szövegében, sem a szerződések alkalmazási gyakorlatában nem érvényesül teljes következetességgel. Ami a szerződések szövegét illeti, a polgári és politikai jogok egyezségokmánya és az európai emberi jogi egyezmény némileg átterjeszkedik a gazdasági és szociális jogok területére, amikor az egyesülési jog körében külön szól a szakszervezetek alapításának jogáról (az előbbi 22. cikke, az utóbbi 11. cikke), az európai emberi jogi egyezmény 12. cikke, az első jegyzőkönyv 2. cikke a polgári-politikai egyezségokmány 18., 23. és 24. cikkei pedig a családalapítással, a családdal és a gyermekek nevelésével és oktatásával kapcsolatban olyan emberi jogokat fogalmaznak meg, melyek ha lazán is, de kapcsolódnak a gazdasági, szociális és kulturális jogokról szóló szerződésekhez. E szerződések alkalmazási gyakorlata pedig a példák sorát kínálja annak illusztrálására, hogy ma már mennyire túlhaladott a polgári és politikai jogokat úgy definiálni, hogy azok tekintetében az állam fő kötelezettsége a cselekvéstől tartózkodás, eltérően a gazdasági és szociális jogoktól, amelyek előmozdításáért az állam pozitív akciókra köteles. A fejlődés abba az irányba mutat, hogy a szabadságjogok tényleges érvényesítése jelentős anyagi, gazdasági erőforrások mozgósítását követeli meg az államtól. Az Airey-ügyben az Európai Emberi Jogi Bíróság például azt hangsúlyozta, hogy a bíróság igénybevételéhez való jog biztosítása céljából az államnak anyagilag kell segítenie azt, aki enélkül nem engedhetné meg magának, hogy ügyvédhez forduljon, amennyiben az ügyvédi segítség a jog érvényesítéséhez mellőzhetetlen. A Buchholtz-ügyben a bíróság arra mutatott rá, hogy a jogvita bíróság által ésszerű időn belüli eldöntése többek között azt is megköveteli az államtól, hogy megfelelő „teljesítőképességű" bírósági rendszert működtessen, s akár jelentős anyagi áldozatokat is vállalva bővítse a bíróságok ítélkezési kapacitását. Azt is számos ügyben juttatta kifejezésre, hogy az elítéltek emberi jogainak tiszteletben tartását az államoknak megfelelő börtönfeltételek kialakításával kell biztosítaniuk, ami folyamatosan jelentős anyagi kötelezettségeket ró az államra. Még inkább felismerhetővé válnak a gazdasági és szociális, valamint a polgári és politikai jogok összefüggései, egyszersmind átjárhatóságuk, ha megvizsgálunk néhány olyan határozatot, melyet nemzetközi emberi jogi bíróságok vagy bíróság jellegű szervek hoztak az eléjük terjesztett egyéni panaszok nyomán. Mint ismeretes, egyének csak polgári és politikai jogaik megsértése esetén fordulhatnak panaszaikkal nemzetközi szervekhez, a gazdasági, szociális vagy kulturális jogokról szóló egyezmények ezt ma még nem teszik lehetővé. Az alábbi példák arra is rámutatnak azonban, hogy bizonyos, a polgári és politikai jogok védelmére hivatott nemzetközi panaszeljárásokban esetenként orvoslást lehet találni gazdasági és szociális jogok sérelmére is. Az alábbiakban e szempontból mutatunk be néhány esetet, elsősorban az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának joggyakorlatából, arra is tekintettel, hogy e testület jogalkalmazási gyakorlata Magyarországon ma még kevéssé ismert.

A polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya 28. cikkével létrehozott Emberi Jogi Bizottság az egyezségokmányhoz kapcsolódó fakultatív jegyzőkönyvben részes ország joghatósága alatt álló személyektől átvehet és megvizsgálhat panaszokat, s ennek eredményeként kialakítja állásfoglalását. (Hogy ez az állásfoglalás „döntés"-e abban az értelemben, hogy kötelező a bepanaszolt államra nézve, arról sok vita folyt már. A különféle álláspontok ismertetésére ez az írás nem vállalkozhat, azt azonban érdemes megjegyezni, hogy az államok nagy többsége követi az EJB döntéseiben foglaltakat, s e döntések irányadók az egyezségokmány értelmezésében.)

F. H. ZWAAN DE VRIES V. HOLLANDIA (182/1984. SZÁMÚ ÜGY)

A kérelmező azt panaszolta, hogy miután elvesztette munkahelyét és átmenetileg munkanélküli segélyben részesült, nem szerezhetett jogot tartós munkanélküli segélyre. A holland törvények szerint ugyanis a férjezett nők, mint amilyen a kérelmező is volt, csak akkor részesülhetnek tartós munkanélküli segélyben, ha vagy kenyérkeresőnek minősülnek, vagy férjüktől különváltan élnek. A panasz szerint e törvényi különbségtétel nemre és személyállapotra (férjes nő) alapított hátrányos megkülönböztetés, melyet a polgári és politikai jogok egyezségokmánya 26. cikke tilt.

A holland kormány háromfajta védekezést is előterjesztett. Az egyik: a panasz olyan jogot illető diszkriminációt állít, melyet nem a polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya (a továbbiakban PJE), hanem a gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánnyal GJE) 9. cikke szabályoz. Ez azért lényeges, mert a GJE 2. cikk 1. bekezdése csupán arra kötelezi a részes államokat, hogy a rendelkezésre álló erőforrásaik függvényében és fokozatosan biztosítsák az GJE-ben szereplő emberi jogokat, s Hollandia valójában ezt a politikát folytatja. Kétségtelen, hogy társadalombiztosítási rendszerében még vannak a nők és férfiak között különbséget tévő elemek, de ezeket a PJE alapján számon kérni tőlük a GJE ratifikálásával vállalt nemzetközi kötelezettségeik ellenében hatna. Végülis a védekezésnek ez a pontja arra mutatott rá, hogy a GJE által a tagállamokra „lágyabb" és a PJE által megfogalmazott kemény kötelezettségek konfliktusa úgy oldandó fel, hogy a panaszra a PJE-t nem lehet alkalmazni, és az Emberi Jogi Bizottságnak ezért nincs is hatásköre a panaszt elbírálni, minthogy a GJE betartásának ellenőrzésére e szerződés IV. része egy speciális nemzetközi ellenőrzési rendszert hozott létre.

A másik védekezés: a PJE 26. cikke csak az egyezségokmányban biztosított emberi jogok tekintetében tiltja a diszkriminációt. A munkanélküli segélyhez való jogot a PJE nem biztosítja, ezért az antidiszkriminációs rendelkezés alkalmazásának sincs helye.

A harmadik védekezés pedig a holland törvények által a férfiak és nők között tett megkülönböztetés megokolásából állt. Kenyérkereső házastársnak a törvény szerint azt kell tekinteni, aki a családi összjövedelemből a meghatározó részt biztosítja. Az ügyben alkalmazásra kerülő munkanélküli segélyről szóló törvény egy korábbi korszak terméke volt, amikor a társadalomban uralkodó eszmék az akkori időknek megfelelően definiálták a férfiak és nők szerepét a családban és a társadalomban. Végül a holland kormány megemlítette, hogy az Európai Gazdasági Közösség 79/7. EEU számú direktívájának megfelelően, mely előírta a tagállamoknak, hogy hat éven belül számolják fel a társadalombiztosításban a nők és férfiak között fennálló egyenlőtlenségeket, a két nem között a panasz alapjául szolgáló törvény által tett különbséget a törvényhozás időközben megszüntette.

Az EJB nem tudta elfogadni a holland kormány védekezését, és habár értékelte azt a tényt, hogy a férfiak és nők munkanélküli segélyben részesítésében a nők részére hátrányos különbségtételt időközben megszüntették, megállapította, hogy a panaszos tartós munkanélküli segélyért folyamodó kérelmének elutasítása ellentétes a PJE 26. cikkével, s ezért a panaszost megfelelő kárpótlásban kell részesíteni.

Ami a holland kormánynak azt az állítását illeti, hogy a PJE 26. cikke és a GJE 2. cikke között eltérés van, s hogy a panaszra nem a PJE, hanem csak a GJE alkalmazható, az EJB kifejtette: nem szokatlan a nemzetközi szerződések jogában, hogy adott tárgyat több nemzetközi egyezmény is érint. Így van ez nemcsak a két egyezségokmány bizonyos rendelkezései esetében, hanem például a faji megkülönböztetés, valamint a nők elleni megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmények és a PJE egymás közötti viszonyában is. Az EJB-nek az az álláspontja, hogy a GJE 2. cikke nem eredményezheti sem azt, hogy a PJE betartásán őrködő EJB ne legyen jogosult a gazdasági és szociális jogokban alkalmazott hátrányos megkülönböztetéseket vizsgálni és abban állást foglalni, sem pedig azt, hogy a PJE 26. cikkében megfogalmazott általános és minden emberi jogra kiterjedő diszkriminációs tilalom a GJE 2. cikkénél fogva éppen a társadalombiztosításra ne legyen alkalmazható. Ebből már következik is az EJB álláspontja a holland kormány második védekezéséről: a PJE 26. cikke nemcsak a PJE által biztosított jogokat illető hátrányos megkülönböztetést tiltja, hanem bármilyen jog gyakorolhatóságában megmutatkozó diszkriminációt tilt. Az EJB értelmezése szerint a 26. cikk arra nem kötelezi ugyan Hollandiát, hogy társadalombiztosítási rendszert honosítson meg az országban – ez a kötelezettség a GJE 9. cikke alapján áll fenn –, arra azonban igen, hogy ha a munkanélküli segélyre vonatkozó szabályozásra szánja el magát, akkor azt a 26. cikk tiszteletben tartásával tegye.

Az EJB konklúziója: habár nem minden törvényi szabályozásbeli különbségtétel minősül a PJE 26. cikke által tiltott diszkriminációnak, az adott esetben az egyedül a női nemhez tartozásra alapított hátrányos különbségtételnek nincsen ésszerű, s ezáltal igazolható indoka, ezért azt a 26. cikket sértő diszkriminációnak kell tekinteni.

Lényegében azonos ténybeli alapon azonos határozatot hozott az EJB az *S. W. M. Broeks v. Hollandia (172/1984)* ügyben is.

L. G. DANNING V. HOLLANDIA (180/1984. SZÁMÚ ÜGY)

A panaszos közlekedési baleset folytán véglegesen mozgásképtelen lett, s rokkantsági nyugdíjban részesült. A holland társadalombiztosítási jogszabályoknak megfelelően a rokkantsági nyugdíj összege magasabb, ha a jogosult házasságban él. A kérelmező akkor, amikor jogosulttá vált, jegyben járt menyasszonyával, akivel ténylegesen élettársi kapcsolatban is volt ebben az időben, együtt is lakott vele. Ám hiába kérte, hogy számára a házasságban élőknek járó nyugdíjat állapítsák meg, az egyedülállónak járó rokkantsági nyugdíjban részesül. A házastársak és az élettársi kapcsolatban élők között a nyugdíj összegét illetően alkalmazott különbségtétel Danning szerint a PJE 26. cikkével ellentétes diszkrimináció.

A panasszal szemben a holland kormány felhozta ugyanazokat az érveket, amelyeket a Zwaan de Vries és a Broeks ügyekben; hogy tudniillik a társadalombiztosítási jogviszony a GJE, és nem a PJE hatókörébe tartozik, hogy a PJE 26. cikke ezért nem alkalmazható, továbbá hogy a PJE 26. cikke csak a polgári és politikai egyezségokmány által biztosított jogokban való diszkriminációt tiltja. Az EJB e kérdésekben ugyanúgy foglalt állást, mint az előző ügyekben, tehát nem fogadta el a holland kormánynak azokat a kifogásait, hogy a PJE az ügyben nem alkalmazható, az EJB-nek nincs hatásköre a panasz elbírálására, illetőleg hogy a 26. cikk nem terjed ki a PJE által nem biztosított jogokra.

Ellentétben azonban a Zwaan de Vries- és a Broeks-ügyekkel, a bíróság itt úgy ítélte meg, hogy Hollandia nem sértette meg a 26. cikket. E döntésénél arra volt tekintettel, hogy a holland törvények világos különbséget tesznek a házassághoz és a házasságon kívüli együttéléshez kapcsolódó jogosítványok között. Így: tartási kötelezettség csak házasfelek esetében áll fenn, a házasfél is felelősséggel tartozik a másik fél által a közös tulajdonnal összefüggésben vállalt kötelezettségekért; a polgári törvénykönyv részletesen szabályozza a házasfelek közös tulajdonát illetően fennálló jogaikat, kötelezettségeiket, a törvényes öröklés rendjében csak a házasfeleknek vannak öröklési jogaik; az adójogszabályok csak a házasság fennálltától függően részesítik a családokat bizonyos kedvezményekben. Az EJB megítélése szerint a kérelmező és menyasszonya szabadon dönthetett abban, hogy házasságon kívüli életközösségben maradnak, vagy házasságot kötnek: a két helyzet közötti különbség – az előnyök és hátrányok – világosan előre láthatóak voltak. Amikor a kérelmező úgy döntött, hogy nem köt házasságot, ez azt jelentette, hogy nem lesz alanya a házasságból származó kötelezettségeknek, egyszersmind azt is, hogy nem részesül az olyan előnyökből, mint amilyen a rokkantság esetén a házasságban élőket megillető magasabb nyugdíj. A házasságban és a házasságon kívül élők között a nyugdíj szempontjából tett különbség objektív és ésszerű alapokon nyugodott, ezért nem minősül a PJE 26. cikkébe ütköző diszkriminációnak.

CORNELIS P. HOOFDMAN V. HOLLANDIA (602/1994. SZÁMÚ ÜGY)

A panasz szerint a nyugdíjmegállapító szervnek az a határozata, hogy a panaszost élettársnőjének halálát követően nem illeti meg özvegyi nyugdíj, mert ilyen nyugdíj csak elhalálozott házastárs után jár, a PJE 26. cikkébe ütköző diszkrimináció. A kérelem hivatkozik a fentebb ismertetett Danning ügyre, melyben az EJB megállapította, hogy a házastársak és az élettársak eltérő megítélése a holland jogban nem sérti a diszkrimináció tilalmát, de két olyan érvet is felhoz, ami szerinte új megvilágításba állítja az ügyet. Az egyik az, hogy a társadalombiztosítási jogviták eldöntésének legfelsőbb bírói fóruma (Centrale Raad van Beroep) egy az övéhez hasonló ügyben azzal az indokkal erősítette meg az ő keresetét elutasító első fokú döntést, hogy megítélése szerint a házasság és a házasságon kívüli életközösségben fennálló társadalmi viszonyok és a társadalom ezekről vallott nézetei a Danning-ügy óta nem változtak olyan számottevően, hogy a hátramaradt házastárs és élettárs között az özvegyi nyugdíj szempontjából való különbségtételt ma már diszkriminációnak kellene tekinteni – annak ellenére, hogy a törvények azóta bizonyos területen közelítették az élettársakra vonatkozó szabályokat a házastársakra alkalmazandó szabályokhoz. Ezzel a panaszos szerint maguk a holland hatóságok is elismerték, hogy az életviszonyok alakulása és velük a szemlélet változása azt eredményezheti, hogy ami korábban nem volt diszkrimináció, ma már annak tekintendő. A másik érve az, hogy a rokonsági viszonyokról szóló új törvény tervezetének miniszteri indokolása egyértelműen kifejezésre juttatja, hogy az elmúlt években olyan jelentős társadalmi változások következtek be Hollandiában, melyek indokolttá teszik a házastársak és az élettársak jogi helyzete közötti különbségek felülvizsgálatát. A törvényjavaslatot a parlament elé terjesztő kormánynak is az volt tehát a véleménye,

hogy a házastársak és az élettársak azonos megítélése mára már szükségessé vált.

Az EJB 1996 augusztusában elfogadhatóvá nyilvánította a panaszt. Határozat az ügy érdemében tudomásunk szerint még nem született. Az azonban az ügy eddigi fejleményeiből is világos, hogy az EJB álláspontja szerint a gazdasági és szociális jogok terén fennálló kötelezettségek tartalma a társadalmi viszonyok és a társadalmi felfogás változásaitól is függhet.

J. SNIJDERS, A. A. WILLEMEN ÉS CH. C. M VAN DER WOUW V. HOLLANDIA (651/1995. SZÁMÚ ÜGY)

A három panaszos, akik egyedülálló személyek, részben egészségügyi okokból, részben hajlott koruk miatt tartósan egészségügyi gondozóintézetben élnek. A holland társadalombiztosítási rendszerben minden egyes biztosítottnak azonos összegű kötelező társadalombiztosítási járulékot kell fizetnie a hosszabb egészségügyi intézeti tartózkodásra szoruló biztosítottakkal kapcsolatos kiadások fedezése céljából (ez az úgynevezett alapbiztosítás). A hat hónapnál hosszabb intézeti elhelyezésre, gondozásra szorulók közül az egyedülállóknak és azoknak az együttélő házastársaknak, akik mindketten egyszerre szorulnak az intézeti elhelyezésre, jövedelmüktől függő összegű járulékot kell fizetniük a társadalombiztosításnak. A másodikfajta járulékot fizetőktől az elsőnek említett alapjárulékot nem vonják le. A jövedelemfüggő járulék összege közel nyolcszorosa az első járuléknak.

A kérelmezők szerint a társadalombiztosítási törvénykezésnek az a rendelkezése, hogy azoknak, akik egyedülállók (vagy házasságban élnek ugyan, de egyidőben szorulnak rá a hat hónapot meghaladó intézeti elhelyezésre), nyolcszor akkora összegű társadalombiztosítási járulékot kell fizetniük, mint azoknak, akik házasságban élnek és házastársuk változatlanul otthon él, a PJE 26. cikke által tiltott diszkriminációnak minősül.

A holland kormány szerint a törvény valóban különbséget tesz a betegek különféle kategóriái között, ez a különbségtétel azonban objektív kritériumokon nyugszik. Ésszerű azért, mert az egyedülállóknak nem kell gondoskodniuk tartós intézeti elhelyezés esetén otthonuk fenntartásáról, ezzel szemben azoknak a betegeknek, akik házastársa egészséges és változatlanul otthon él, továbbra is jövedelmük (nyugdíjuk vagy vagyonuk) jelentős részét kell a családi lakás fenntartására fordítaniuk.

A kérelmezők szerint ez az érvelés azért elfogadhatatlan, mert azok a betegek, akik a magas társadalombiztosítási járulék miatt nem tudják lakásukat, házukat – háztartásukat – fenntartani (s ez a tipikus eset), betegségük mellett még otthonuk végleges elvesztésének demoralizáló hatását is el kell szenvedjék, nem is beszélve arról, hogy számosan közülük olyan állapotban vannak, vagy kerülnek később, hogy rövid időszakokra, hétvégére haza tudnának menni, ha lenne lakásuk; emellett gyógyulásuk esetén nagy többségük anyagi helyzete nem engedi meg, hogy ismét lakást vásároljanak maguknak. Ez a veszély az egészséges házastárssal rendelkező betegeket nem fenyegeti, a két kategória közötti különbségtétel ezért nem ésszerű.

Az EJB 1996 márciusában érdemi vizsgálatra elfogadta a panaszt, végleges határozat még nem született. Az érdemi vizsgálatra elfogadás indoka az, hogy a panasz az egyezségokmány 26. cikkével kapcsolatos komoly kérdéseket vet fel, amelyek *prima facie* nem zárják ki olyan következtetés levonását, hogy a kérelmezők diszkrimináció áldozatai.

Ez az ügy – a panasz érdemi eldöntéséig legalábbis – azt illusztrálja, hogy a szociális jogoknak ez az első látásra talán partikulárisnak tekinthető területe is a nemzetközi szerződésekben vállalt kötelezettségek betartásán őrködő fórumok kontrollja alatt áll.

Hasonló okból érdemes megemlíteni az *A. M. M Doesburg Lannooij Neefs v. Hollandia (425/1990. ügyszám)* ügyet is, melyben az EJB 1994 júliusában hozott határozatában arra az álláspontra helyezkedett, hogy a kérelmező állításával szemben nem történt diszkrimináció. A kérelmező azt panaszolta, hogy csak alacsonyabb összegű munkanélküli segélyt kap, a magasabb összegű segély iránti kérelmét azért utasították el, mert édesanyjával él együtt annak albérlőjeként. Az e kérdést szabályozó törvények szerinte azért ellentétesek a PJE 26. cikkével, mert azok esetében, akik testvéreikkel élnek egy háztartásban albérleti vagy bérleti díjat fizetve, lehetővé teszi a magasabb összegű munkanélküli segélyben részesülést, akik azonban fel- vagy lemenőjükkel élnek, azok számára nem. Az EJB a holland kormány érveit magáévá téve úgy ítélte meg, hogy a két helyzet eltérő szabályozása azért nem ésszerűtlen, mert a holland jog szerint rászorultság esetén az egyenes ági rokonok felnőtt korukban is kötelesek gondoskodni egymásról, míg ez a kötelezettség az oldalági rokonságban lévőket nem terheli. Ezért nem történt diszkrimináció.

DIETMAR PAUGER V. AUSZTRIA (415/1990. ÜGYSZÁM)

A kérelmező, aki egyetemi tanár, ebben az ügyben a PJE 26. cikkében biztosított jogainak megsértését sérelmezte azzal az indokkal, hogy felesége 1984-ben

bekövetkezett halálát követően arra vonatkozó kérelmét, hogy özvegyi nyugdíjban részesüljön, elutasították, mert a törvény szerint Ausztriában csak a nőknek jár özvegyi nyugdíj, a férfiaknak csak akkor, ha semmilyen más jövedelmük nincsen. Igaz: a nyugdíjtörvény 1985-ben történt módosítása a nőkkel azonos özvegyi nyugdíjjogosultságot állapított meg a férfiaknak is, de úgy, hogy az új törvény a hatályosulás három fázisát határozta meg: az első és a második fázisban a jogosult a nőket megillető özvegyi nyugdíjakhoz képest csak csökkentett összegű nyugdíjat kap, s csak a harmadik fázisban, 1995 januárjától kezdve kap a nőkkel azonos összegű, vagyis teljes özvegyi nyugdíjat. Így a pozitív törvényi változás ellenére a halálesettől a törvény életbelépéséig eltelt mintegy egy évig egyáltalán nem, ettől kezdve mintegy tíz évig pedig csak csökkentett összegű özvegyi nyugdíjra kapott jogosultságot.

Az osztrák kormány a férfiak özvegyi nyugdíjában mutatkozó hátrányos megkülönböztetést azzal magyarázta, hogy a korábbi korszakokban lényegében csak a férfiak űztek kereső foglalkozást, aminek alapján megállapított nyugdíjból az özvegyet azért kellett részesíteni, mert más jövedelme férje halála után általában nem volt. Fordítva ez nem állt fenn. Azzal is érvelt, hogy a tradíciókban is gyökerező helyzetet nem lehet egyik napról a másikra megváltoztatni.

Az EJB álláspontjának kialakításánál tekintetbe vette azt is, hogy az osztrák törvények egyéb területeken már régebben megszüntették a nőkre és a férfiakra vonatkozó eltérő szabályozást; a családjog 1976-os módosításától kezdve a házasfelek azonos jogállásúak, ugyanazok a jogaik és kötelezettségeik, egyenlő munkáért egyenlő bért kapnak és azonos módon és összegben fizetnek társadalombiztosítási hozzájárulást is. A két nemnek az özvegyi nyugdíjjal kapcsolatos eltérő jogosultságainak részleges és időleges fenntartása az egyébként üdvözlendő nyugdíjreformot követően sem elfogadható objektív kritériumokon nem nyugszik, sem nem tekinthető ésszerű különbségtételnek, így a kérelmezőnek a PJE 26. cikkében biztosított jogai sérelmet szenvedtek.

TARTOMÁNYI ALKALMAZOTTAK SZAKSZERVEZETE (ALBERTA) V. KANADA (118/1982. ÜGYSZÁM)

A panasz szerint Alberta tartomány 1976. évi közszolgálati munkaviszonyról szóló törvényének az a rendelkezése, mely megtiltotta a közszolgálati alkalmazottaknak a sztrájkot, és e tilalom megszegése esetén bírságot helyezett kilátásba, sérti a PJE 22. cikkében biztosított jogaikat. A törvény e rendelkezésének hatályon kívül helyezésére irányuló – sikertelen – hazai eljárásokat követően a szakszervezet panasszal élt a Nemzetközi Munkaügyi Szervezetnek (ILO) az egyesülési szabadsággal kapcsolatos panaszokban illetékes bizottságánál, azt állítva, hogy a közszolgálati alkalmazottakkal szembeni általános sztrájktilalom nem egyeztethető össze a 87. számú ILO Egyezmény 10. cikkével, mivel e tilalom jelentősen szűkíti a szakszervezet tagjai érdekeinek védelmében rendelkezésre álló lehetőségeinek körét. Az ILO-bizottság a panasz megvizsgálásának eredményeként azt javasolta Alberta tartomány kormányának, hogy vizsgálja meg: nem korlátozható-e a tilalom azokra a szektorokra, ahol a sztrájk valóban veszélyeztethetné a közjót. Az albertai kormány lényegében figyelmen kívül hagyta az ajánlást. A szakszervezet további hasonló kérésekkel is fordult az ILO illetékes szerveihez, de végül is csak azt a szerény eredményt érte el, hogy a kormány kivonta a sztrájktilalom alól a szeszipari szektorban működő közalkalmazottakat. Ekkor fordult a szakszervezet az EJB-hez, azt állítva, hogy a sztrájktilalom megsértette a PJE 22. cikkében biztosított sztrájkjogot.

Az EJB azért ítélte a panaszt elfogadhatatlannak, mert megítélése szerint a PJE 22. cikke nem terjed ki a sztrájkhoz való jog biztosítására. A 22. cikk 1. bekezdése így hangzik: „Mindenkinek joga van a másokkal való szabad társulásra, ideértve azt a jogot, hogy érdekei védelme céljából szakszervezeteket alakítson, illetőleg azokhoz csatlakozzon."

Az EJB-nek az volt az álláspontja, hogy a PJE 22. cikkében biztosított egyesülési jognak a szakszervezetekre vonatkozó kitétele tagadhatatlan utalás ugyan arra, hogy a szakszervezetek alakításának és az azokhoz csatlakozásnak a jogában az is benne foglaltatik, hogy ez érdekek védelme céljából történik, aminek kétségtelenül egyik legerőteljesebb formája a sztrájk, de az érdekérvényesítésnek számos más eszköze is lehet. Elgondolva egy olyan hipotetikus esetet, amikor egy országban a szakszervezet működését engedélyezik ugyan, de törvényhozási vagy más úton megakadályoznak minden olyan tevékenységet, ami az érdekérvényesítés szolgálatába állítható – így például a gyűlések megtartását, közös álláspontok kialakítását, a kollektív szerződések rendszerét, a nyomásgyakorlás minden más módját, egyebek között a sztrájkot – akkor elképzelhető, hogy ezzel a 22. cikkben biztosított jogot olyannyira kiüresítik, hogy az már magának a jognak a valóságos gyakorolhatóságát kérdőjelezi meg, ezáltal megsértve a 22. cikket. A jelen eset tényei alapján azonban nem állítható, hogy a sztrájktilalom lehetetlenné tette a kérelmező szakszervezetnek az érdekérvényesítést és ezáltal az egyesülési szabadsághoz fűződő jog gya-

korlását. Az EJB rámutatott arra is, hogy a PJE és a GJE előkészítésének története jól mutatja: a két egyezségokmány kiindulópontja az emberi jogok egyetemes nyilatkozata volt, mely az egyesülési jogot is (20. cikk), a szakszervezetek alakításának jogát is biztosítja (23. cikk 4. bekezdés), de nem szól a sztrájkhoz való jogról. A sztrájkjogot csak a GJE biztosítja a 8. cikk 1. bekezdésének d) pontjában, s e cikk megszerkesztéséből, közelebbről abból, hogy a 8. cikk külön pontban szól a szakszervezet-alapítási és külön a sztrájkhoz való jogról, azt a következtetést lehet levonni, hogy a sztrájkhoz való jogot a két egyezségokmány alkotói nem tekintették az egyesülési szabadság elválaszthatatlan részének. Ezért az EJB arra a következtetésre jutott, hogy helytelen volna a PJE 22. cikkét úgy értelmezni, hogy az egyesülési szabadsághoz való jog magában foglalja a sztrájkhoz való jogot is.

Európában, ahol egyrészről a polgári és politikai jogokat, másfelől a gazdasági, szociális és kulturális jogokat éppúgy két külön nemzetközi szerződés – az emberi jogok és szabadságok védelméről szóló és a szociális karta – szabályozza, mint ahogyan azt univerzális szinten a PJE és a GJE teszi, értelemszerűen ritkábban fordul elő az egyezmény betartása felett őrködő Emberi Jogok Európai Bizottsága és Bírósága gyakorlatában a polgári-politikai és a gazdasági-szociális jogok sérelmének az a fajta kombinációja, amelyről a PJE és a GJE kapcsán fentebb szóltunk. Ennek nyilvánvaló oka az, hogy az egyezmény 14. cikke a PJE 26. cikkéhez képest sokkalta szűkebb körben tiltja a diszkriminációt; amíg a PJE mindenfajta diszkriminációt tilt, addig az egyezmény csak az általa biztosított emberi jogokat illető hátrányos megkülönböztetést tiltja. Léteznek azonban olyan „technikák" melyek segítségével az európai emberi jogvédelmi rendszerben is legalább kísérletet lehet tenni gazdasági, szociális vagy kulturális jogok védelmére is. Ezek közül figyelmet érdemelhetnek azok az ügyek, melyek a nevelés és az oktatás területén megnyilvánuló diszkriminációra vonatkoznak (például az oktatás nyelvét illetően az úgynevezett *Belga nyelvi ügy*, vagy a szexuális felvilágosítás tantárgyának kötelezővé tételében megnyilvánuló diszkriminációról is szóló *Kjeldsen és társai ügy*, a szociális szférát érintő frappánsabb panaszok mégis elsősorban az egyesülési szabadsághoz való joggal kapcsolatosak. Az európai egyezmény 11. cikke szól erről a jogról, lényegében azonos módon megfogalmazva ezt a rendelkezést, mint a PJE fent már idézett 22. cikke; a 11. cikk szövege is kiemeli, hogy az egyesülési szabadság kiterjed a szakszervezetek alapításának és az azokhoz való csatlakozásnak a szabadságára. Ez adott a bíróságnak lehetőséget arra, hogy ítélkezzék a szakszervezeti jogok sérelmét állító panaszügyekben is. Három ilyen ítéletet szokás ezzel kapcsolatban említeni: a *belga rendőrségi szakszervezetek* ügyét, a *Schmidt- és Dahlström-ügyet* és a *Young-, James- és Webster-ügyet*. Az első a szakszervezetekkel való konzultációra, a másik a sztrájkban való részvétel miatti szankciókra, a harmadik pedig a kötelező szakszervezeti tagságra vonatkozik. A belga rendőrségi szakszervezetek panasza ügyében a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy nem jelenti feltétlenül a 11. cikk megsértését, ha a szakszervezetekkel a munkavállalók érdekeit érintő kérdésekben folytatott konzultációkba nem valamennyi szakszervezetet vonják be, feltéve, hogy a konzultációnak részesei a leginkább reprezentatív szakszervezetek. A Young és társai ügyben a bíróság úgy találta, hogy a kötelező szakszervezeti tagságnak a munkaviszony létesítése vagy fenntartása feltételévé tétele az adott esetben sértette az egyesülési szabadságot.

Ami azt a kérdést illeti, hogy az egyesülés szabadsága magában foglalja a sztrájkhoz való jogot, a bíróság a Schmidt- és Dahlström-ügyben – és az ügy tényállásának a kiélezettebb természetéből folyóan a bizottság az S. v. Németország (10365/1983. ügyszám) ügyben még határozottabban – úgy foglalt állást, hogy mivel az egyezmény 11. cikke a szakszervezetek alapításának és az azokhoz csatlakozásnak a jogát kifejezetten az érdekérvényesítés és az érdekvédelem céljából teszi lehetővé, aminek a sztrájk számos egyéb lehetséges módszer mellett kétségtelenül hatékony eszköze lehet, a sztrájkot elvontan sem jogosnak, sem jogszerűtlennek nem lehet tekinteni az egyesülési szabadsághoz való jog szempontjából. Az eset körülményeitől függ, hogy a sztrájkjog korlátozása például a közrend, a köznyugalom, a szolgáltatások normális működése céljából az egyesülési szabadságnak egy demokratikus országban megengedhető korlátozásaként tekinthető-e vagy sem. A strasbourgi szervek, úgy tűnik tehát, az EJB-nek az Albertából származó panasszal kapcsolatos álláspontjától eltérően, melyben kimondták, hogy a PJE 22. cikke nem terjed ki a sztrájkjogra, inkább arra az álláspontra hajlanak, hogy a sztrájkhoz való jog elvileg benne foglaltatik az egyezmény 11. cikkében. Ugyanakkor elismerik, hogy ez a jog adott esetben jogszerű korlátozásoknak vethető alá.

B) ABORTUSZ-ÜGYEKBEN HOZOTT DÖNTÉSEK

A terhesség művi megszakításával összefüggő kérdések helye a nemzetközileg védett emberi jogok rendszerében ma még nem tekinthető véglegesen kialakultnak. Az emberi jogok védelmére létrejött az a két nagy nemzetközi egyezményrendszer, melynek Magyarország is részese: az ENSZ polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya és az emberi jogok és szabadságok védelméről szóló egyezmény közvetlen rendelkezést erre nézve nem tartalmaz, de azért az abortusszal kapcsolatban felmerülő értékek, érdekek és jogok különösebb nehézség nélkül egyes emberi jogok részeként kezelhetők.

Az egyezségokmány következő előírásai hozhatók összefüggésbe az abortusszal: az élettől való önkényes megfosztást tiltó 6. cikk, a magán- és családi életbe való önkényes beavatkozást tiltó 17. cikk, valamint a házasságra és a családra vonatkozó 23. cikk, különösen annak (4) bekezdése, mely megköveteli, hogy a házasfelek jogai és kötelezettségei a házasság alatt azonosak legyenek. Az európai emberi jogi egyezmény esetében az élettől szándékosan megfosztást tiltó 2. cikkre, valamint a magán- és családi élet tiszteletben tartását megkövetelő 8. cikkre szoktak hivatkozni azok, akik az abortusztörvényeket, vagy pedig a hazai hatóságaik abortusz-ügyekben hozott határozatait sérelmesnek tartva nemzetközi emberi jogvédelmi szervekhez fordulnak.

Minthogy közvetlen szabályozás e két egyezményben ezek szerint nincsen, érdemes az abortusszal összefüggő néhány eddigi panasz kapcsán hozott döntést megvizsgálni abból a szempontból, hogy azokból adódik-e hasznosítható tanulság az egyes országok törvényhozásában vagy jogalkalmazási gyakorlatában.

Az egyezségokmány alkalmazása során abortusszal kapcsolatos panaszt tudomásunk szerint eddig nem terjesztettek elő. Az Emberi Jogok Európai Bizottsága előtt már több abortusszal kapcsolatos panasz is megfordult, ezek közül eddig egy sem került még az Emberi Jogok Európai Bírósága elé. Ezért a strasbourgi joggyakorlatot illetően csak a bizottság néhány döntése áll rendelkezésre. Ezekből kettőt érdemes részletesebben is áttekinteni.

Az elsőben (6959/75, *Rose Marie Brüggemann és Adelheid Scheuten v. Németország)* a panaszosok azt állították, hogy a művi vetélésre vonatkozó német büntető jogszabályok sértik az egyezmény 8. cikkében szereplő, a zavartalan magán- és családi élethez való jogukat.

Németországban a törvényhozás bővítette a terhesség megszakításának megengedett eseteit, az alkotmánybíróság azonban e törvény több rendelkezését is megsemmisítette. A törvénynek a törvényhozás által elfogadott szövege és az alkotmánybíróság döntése után hatályban maradt verziója közötti fő különbség az volt, hogy míg a törvény semmilyen szankciót nem fűzött a terhességnek az első tizenkét héten belül orvos által történő megszakításához, addig az alkotmánybíróság döntését követően hatályos törvény e beavatkozást csak akkor nem büntette, ha a terhesség folytatását nem lehetett a terhes nőtől elvárni a terhessé válás körülményei (erőszakos közösülés) vagy olyan kockázati tényezők folytán, melyeket más módon nem lehetett volna elhárítani (az ő vagy gyermeke életének veszélyeztetése, súlyos egészségkárosodás).

A panaszosok abból indultak ki, hogy a terhesség megszakítása a maga teljes egészében az érintett nő magánügye, s e jogába történő bármely beavatkozás ellentétes az egyezmény 8. cikkével. A német kormány védekezésének az volt az alapja, hogy bár az abortuszt büntetőjogi eszközökkel korlátozó törvényhozás kétségtelenül beavatkozás az érintettek magán- és esetleg családi életébe, e beavatkozásra a 8. cikk 2. bekezdése mások jogainak védelme céljából, továbbá az egészség védelme érdekében feljogosítja a tagországokat. A terhességet nem lehet a nő magánügyének tekinteni, hiszen a méhmagzat fogantatásától az anya és a megszületendő gyermek sorsa összekapcsolódik.

A bizottság valószínűleg mindenképpen el kívánta kerülni az abban a kérdésben való állásfoglalást, hogy a magzat mettől kezdve lesz az egyezmény életvédelmi rendelkezésének (2. cikk) alanya, illetőleg hogy a magzat olyasvalakinek tekinthető-e, akit a 8. cikk 2. bekezdésében szereplő „mások jogainak védelmében" kifejezés alá lehet vonni – más szóval, hogy a magzat érdekében az anya magán- és családi élete korlátozható-e.

Minthogy azonban abortusz-ügyekben való döntés során a fent jelzett kérdésben való állásfoglalás aligha kerülgethető sokáig (a másodiknak ismertetésre kerülő ügyben a bizottság álláspontja már egyértelműbbé is vált), döntésének, mely a panaszt végül is elutasította, valószínűleg nem mindenki számára meggyő-

ző az indoklása. Ennek lényege ugyanis az, hogy az Európa Tanácsnak még azokban a tagállamaiban is, amelyek elkerülték a határozott állásfoglalást abban a kérdésben, hogy a méhmagzat az embert megillető életvédelmi szabályok hatálya alatt áll-e, a jogrendszer bizonyos jogosítványokat biztosít a még meg nem született gyermeknek is (így például az öröklésheez való jogot). Az ENSZ egyezségokmánya 6. cikkének (5) bekezdése tiltja halálbüntetés végrehajtását terhes nőn, ami azt mutatja, hogy a nemzetközi jog is figyelemmel van a még meg nem született gyermek érdekeire. Az alkotmánybíróság határozata általi szigorítás előtti német törvény maga sem volt teljes mértékben mentes az abortusz bizonyos eseteinek tiltásától, s ebből következően a panaszosok nem a tiltást magát, hanem a tilalom fokát kifogásolták. Másik oldalról a bizottság megállapítása szerint a német törvények a szigorítás ellenére is messze vannak a teljes tilalmazástól, amit jól mutat, hogy az alkotmánybíróság határozatának eredményeképpen módosult törvények sem büntetik azt az anyát, akinek terhességét orvos a terhesség első huszonkét hetén belül szakítja meg, feltéve, hogy élt az egészségügyi és szociális tanácsadás lehetőségével. Végül azt is figyelembe vette a bizottság, hogy a terhes nők jogi helyzete az abortuszra vonatkozó szabályozást tekintve fokozatosan javult az alkotmánybíróság határozatát követő időszakban.

Mindezeket összevéve a bizottság úgy döntött, hogy nem sértették meg a panaszosoknak az egyezmény 8. cikkében biztosított jogait.

A második ügyben (8416/79, *X v. Egyesült Királyság*) a panaszos a terhességének megszakítását kezdeményező nő férje volt, és azt sérelmezte, hogy a brit törvények nem jogosítják fel arra, hogy mint leendő apának, az ő hozzájárulása is szükséges legyen felesége terhességének megszakításához. Ez pedig sérti az egyezményben biztosított jogait (az egyezmény több cikkére is hivatkozott panasza alátámasztására, a bizottság azonban ezek közül csak kettőt: az élethez való jogot biztosító 2. cikket és a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogot biztosító 8. cikket tekintette relevánsnak az ügy szempontjából).

A panasznak a 2. cikk szempontjából történő vizsgálatát a bizottság a 2. cikk bevezető sorainak elemzésével kezdte („A törvény védi mindenkinek az élethez való jogát"). Első kérdés: a meg nem született méhmagzatra vonatkozik a „mindenki" szó? E szó tartalmát az egyezmény nem határozza meg. E szót az egyezmény 1., 5., 6., 8–11. és 13. cikkei is használják, e szó csak már megszülettettekre vonatkozhat. De az élethez való jogról szóló 2. cikknek azok a rendelkezései, melyek arra vonatkoznak, hogy mi nem tekinthető az élettől való jogtalan megfosztásnak – a halálbüntetés azokban az országokban, ahol ilyen büntetés még van (és nem ratifikálták a halálbüntetés eltörléséről szóló 6. jegyzőkönyvet), továbbá a jogtalan erőszakkal szembeni védelem, a törvényesen letartóztatott személy szökésének megakadályozása és zavargás elfojtása érdekében alkalmazott jogszerű intézkedések eredményeként okozott haláleset – értelemszerűen csak már megszületett személyekre érthetők. Mindez a bizottság szerint abba az irányba mutat, hogy a „mindenki" kifejezésen a 2 . cikk összefüggésében a meg nem született gyermek nem értendő.

A bizottság ezután „A törvény védi mindenkinek az élethez való jogát" mondatból az élet szó jelentését vizsgálta. Az egyezmény ennek a fogalomnak sem adja meg a jelentéstartalmát. A bizottság figyelemre méltónak találta, hogy a nemzetközi emberi jogi egyezmények közül egyedül az amerikai emberi jogi egyezmény tartalmaz erre nézve kifejezett rendelkezést. Ennek 4. cikk 1. bekezdésének első két mondata így hangzik: „Mindenki jogosult életének tiszteletben tartására. Ezt a jogot a törvénynek kell védenie, éspedig általában a fogantatástól kezdve." Az európai egyezményben ilyen rendelkezés nincsen.

A bizottság is tudatában volt annak, hogy az élet keletkezésének időpontját illetően az Európa Tanács tagországaiban, de Európán kívül is, igen eltérő felfogások léteznek. A német alkotmánybíróság szerint a különféle tudományok általánosan elfogadott álláspontja az, hogy az élet a fogantatást követő mintegy 14. napon keletkezik. Az embrió fejlődésének egyes fázisai olyannyira folyamatosak, hogy élesen nem különböztethetők meg egymástól. A folyamat a megszületéssel nem fejeződik be: a tudatnak az emberre jellemző fajtája például a megszületést követő jelentős idő eltelte után alakul ki. Ezért a német alaptörvény alapján az életet megillető alkotmányos védelem nem korlátozható sem a születést követően kialakult „teljes" emberre, sem a születést megelőzően létező magzat már önálló létezésre képes korszakára. Lényegében annak folytán, hogy az egyes fejlődésbeni stádiumok között az „élet" szempontjából lehetetlen különbséget tenni, kell a német alaptörvény életvédelmi rendelkezését a meg nem született gyermekre nézve is fennállónak tekinteni. A Roe v. Wade-ügyben, melyet Texas állam kezdeményezett, s a perben azzal érvelt, hogy az élet a fogamzással kezdődik, az amerikai Legfelsőbb Bíróság – elkerülve az állásfoglalást ebben a kényes kérdésben –, pragmatikusan csak annyit mondott ki, hogy az államnak arra a fontos és jogos érdekére tekintettel, hogy milyen lesz a

jövőben megszületendők száma, az élet keletkezésével kapcsolatos döntő időpontnak az életképessé válás időpontját kell tekinteni. Végül megemlítette a bizottság az osztrák alkotmánybíróság 1974. október 11-i határozatát, melyben az egyezmény 2. cikkének alkalmazási körét vizsgálva – Ausztriában az egyezmény alkotmányerejű törvény – arra a következtetésre jutott, hogy a 2. cikk, szövegkörnyezetéből levezethetően, nem terjed ki a meg nem született gyermekre.

E néhány országból vett példából a bizottság azt a következtetést vonta le, hogy az „élet" fogalmának az egyes országokban tapasztalható eltérő értelmezése az értelmezés alapjául szolgáló szabályozás (legtöbbször az alkotmány) és a jogrendszeri szövegkörnyezet különbözőségének eredménye.

A bizottság természetesen csak az egyezmény szövege alapján foglalhat állást abban a kérdésben, hogy a méhmagzatra az életvédelmi követelmények mennyiben terjednek ki. A 2. cikk 1. bekezdés második mondatában és a 2. bekezdésben felsorolt az a négy eset (jogszerűen kiszabott halálbüntetés végrehajtása, az életnek jogos védelmi helyzetben történt kioltása, bűncselekménnyel gyanúsított személy elfogása vagy szökésének megakadályozása, illetőleg zendülés elfojtása kapcsán bekövetkezett élettől megfosztás), melyet az egyezmény nem tekint az élettől való jogtalan megfosztásnak, értelemszerűen nem alkalmazható a méhmagzatra. Mivelhogy ezek szerint a 2. cikk szövege közvetlen eligazítást ebben a kérdésben nem ad, azt kell megvizsgálni, hogy az egyezmény értelmezése alapján miképpen kell eldönteni a panaszt.

A bizottság a következőképpen gondolkodott. A 2. cikk által biztosított jog abszolút jellegű. Az egyezmény rendszerében azok a jogok tekintendők abszolútnak, melyek semmilyen körülmények között semmilyen indokkal nem korlátozhatók. A 2. cikkben leírt négy helyzet sem az élethez való jog korlátozása, hanem azoknak az eseteknek a kimerítő jelleggel történt meghatározása, melyeket az egyezmény nem kívánt a 2. cikkbe ütközőnek tekinteni. Ezeknek az eseteknek a köre jogértelmezés útján sem bővíthető. Ha pedig ez így van, akkor, amennyiben a bizottság a 2. cikket a méhmagzatra is alkalmazandóként értelmezné, a terhességet akkor sem lehetne megszakítani, ha ez az anya életének, testi épségének vagy az egyezmény által védett jogainak biztosítása érdekében feltétlenül indokolt volna. Ez abból következik, hogy a méhmagzat és a terhes anya sorsa szorosan összefügg, kettőjük sorsa nem kezelhető a másiktól elkülönítetten. Ha a méhmagzatot az egyezmény 2. cikke értelmében vett élő embernek tekintenénk, akkor ez az élethez való jog korlátozhatatlansága folytán elkerülhetetlenül értéksorrend kényszerű felállítását eredményezné, melyben az esetek túlnyomó többségében az anya jogai képtelenek volnának érvényesülni a méhmagzat élethez való jogával szemben.

A bizottság úgy vélte, hogy ez a megközelítés nem volna összeegyeztethető az egyezmény tárgyával és céljával. De az egyezmény értelmezésére és alkalmazására hivatott bizottságnak, miként az Emberi Jogok Európai Bíróságának is, nem az a feladata, hogy a tagállamok abortusztörvényeinek elvont értelmezésével foglalkozzék, hanem hogy abban döntsön: az adott panasz esetében megsértették-e az egyezményt, vagy nem. A jelen esetben a kérelmező felesége tízhetes terhes volt, és a terhesség megszakítását kizárólag orvosi meggondolásokból engedélyezték. Az orvosi meggondolások mellett a terhesség megszakításának kérdései kapcsán szokásosan felmerülő egyéb (etikai, eugenetikai, szociális) meggondolások a jelen esetben nem játszottak szerepet. Ezért a bizottságnak nem kell elvontan állást foglalni abban a kérdésben, hogy az élethez való jog megilleti-e a méhmagzatot. A bizottság véleménye szerint az Egyesült Királyság hatóságainak a terhesség megszakítását engedélyező döntése összeegyeztethető volt a 2. cikk (1) bekezdése első mondatával, mert még ha feltételezzük is, hogy e rendelkezést alkalmazni kell a terhesség első szakaszára, annak művi megszakítása annak az e cikkbe beleértendő korlátozásnak (implied limitation, limitation implicite) a körébe esik, mely a méhmagzat „élethez való joga" e szakaszában a nő életének és egészségének védelmét szolgálja.

A Brüggemann- és Scheuten-ügy egyik oldalról, az X. v. az Egyesült Királyság ügy a másikon bizonyos fokig feltérképezhetővé teszik az Emberi Jogok Európai Bizottságának megközelítését: habár az egyezményre hivatkozással nem követelhető a terhesség megszakítására vonatkozó nemzeti törvények teljes liberalizálása. Az anya életének, fizikai és mentális egészségének védelmében a magzat fejlődésének bizonyos stádiumában ez a jog megilleti az anyát. Ismereteink szerint ez a már elég régóta kialakult értelmezés a legújabb időben sem módosult jelentősen. Nyilvánvaló, hogy a strasbourgi szervek rendkívüli óvatossággal járnak el az ilyen ügyekben, hiszen egy militáns megközelítés az egyezményben részes közel 40 tagország esetenként egymástól alapvetően különböző törvényhozására tekintettel semmiképpen sem segítené elő egy „közös európai modell" kialakulását.

(Az esetek ismertetése
Bán Tamás munkája)